

*Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет*

Кафедра публічного права

КУРСОВА РОБОТА

З дисципліни «Кримінальний процес»

*На тему: «Предмет доказування та особливість
застосування у кримінальному провадженні»*

*Студентки III курсу групи ПР-34
Напряму підготовки: правознавство
Спеціальності: правознавство
Дунаєвської Д.О.*

*Керівник: зав. кафедри публічного права
к.ю.н., доц.
Рогатинська Н.З.*

Національна шкала: _____

Кількість балів: ____ Оцінка: ECTS ____

Члени комісії: _____

<i>Вступ</i>	3
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ	
1.1 Проблема визначення поняття доказування в кримінальному процесі...	5
1.2 Зміст кримінально-процесуального доказування.....	8
1.3 Елементи кримінально-процесуального доказування.....	9
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ В ОКРЕМИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	
2.1 Загальні для всіх стадій кримінального судочинства особливості процесу доказування.....	15
2.2 Особливості процесу доказування на окремих стадіях кримінального судочинства.....	16
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ І ЇХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ НА ОКРЕМИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	23
<i>Висновки</i>	33
<i>Список використаної літератури</i>	34

ВСТУП

В теорії і практиці кримінального процесу тема доказування є однією із найважливіших. Це пояснюється тим, що під час кримінального судочинства розглядаються справи, які вирішують долю людини. І від того, на скільки точно, повно буде досліджено всі матеріали справи, від того, чи буде додержано вимог закону, залежатиме правильність рішення суду. Це має дуже важливе значення, оскільки основним завданням кримінального судочинства є дотримання всіх вимог закону для того, щоб кожен, хто скоїв злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинуватий не був покараним.

На всіх стадіях розвитку юриспруденції доказам та доказуванню приділялася значна роль. Дана проблема досліджувалася минулими і сучасними вітчизняними та зарубіжними процесуалістами. Однак сучасний кримінально-процесуальний кодекс України має чималу кількість прогалин. Зокрема у ньому не міститься самого визначення поняття доказування, через що у науковців існують різні точки зору щодо цього. Немає визначення джерел доказів, що призвело до того, що в кримінально-процесуальній літературі немає взагалі згоди з приводу того, що вважати доказом, а що його джерелом і чи є взагалі різниця між цими двома поняттями. Крім того практика показує, що органи, які проводять досудове розслідування не завжди дотримуються вимог законності при виконанні своїх обов'язків. Все це зумовлює актуальність даної теми.

Основна мета даної роботи полягає в з'ясуванні сутності процесу доказування та основних проблем у цій сфері, розгляд основних понять даного питання з різних точок зору, а завданням є аналіз тих чи інших позицій та виведення на їх основі найбільш об'єктивного і якомога ближчого до істини положення з приводу різних питань, що стосуються доказів та доказування в кримінальному процесі.

Об'єктом даного дослідження є процес доказування на різних стадіях кримінального судочинства. Предметом роботи є сукупність елементів, що складають зміст процесу доказування, визначення значення кримінально-процесуального доказування, характеристика особливостей процесу

доказування на різних стадіях кримінального процесу, сукупність фактів та обставин об'єктивної дійсності, з'ясування яких є метою і завданням кримінального судочинства, а також характеристика джерел доказів, закріплених в кримінально-процесуальному кодексі України.

Готуючи дану роботу, ми керувалися літературними джерелами, зокрема, підручниками Є.Г. Коваленка і В.Т. Маляренка, М.М. Міхеєнка, Л.Д. Удалової, Л.М. Лобойка та деяких інших, нормативно-правовими актами України, зокрема, законами України та постановами пленуму Верховного суду України, а також науковими статтями таких авторів, як С. Стахівський, Ю. Чорноус, О. Астапенко, О. Степанов та інші.

РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

1.1 Проблема визначення поняття доказування в кримінальному процесі

Як об'єктивна істина в цілому, так і окремі факти, обставини справи встановлюються слідчими органами, прокурором і судом лише шляхом кримінально-процесуального доказування, під час якого збираються, перевіряються, оцінюються докази і на їх підставі приймаються й обґрунтовуються процесуальні рішення. Цим зумовлюється те, що доказування має найбільшу питому вагу в усій діяльності органів і осіб, які ведуть процес, осіб, яких вони залучають до цієї діяльності, а також те, що нормативне регулювання й теоретичне дослідження проблем доказування посідає чільне місце в кримінально-процесуальному праві, найважливішою складовою якого є доказове право, і в науці кримінального процесу, де провідну роль відіграє теорія доказів (її ще називають ученням про докази). У кінцевому підсумку в кримінальному процесі як науці, навчальній дисципліні, галузі права і практичній діяльності все зводиться до доказування і доказів, бо вони є основним змістом кримінального процесу. [8. С. 115]

На сьогодні не існує нормативно закріпленого поняття доказування, тому різні науковці трактують його по-різному. Зокрема, на думку Л.М. Лобойко кримінально-процесуальне доказування – це здійснювана в правових і логічних формах частина кримінально-процесуальної діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, що полягає у висуванні можливих версій щодо системи юридично значущих обставин кримінальної справи, у збиранні, перевірці та оцінці доказів за цими версіями, а також в обґрунтуванні на досудовому слідстві достовірного висновку про доведеність вини особи та його подальше обстоювання у судових стадіях процесу.[7. С.115]

Л.Д. Удалова вважає, що доказування в кримінальному процесі – це здійснювана у встановленому законом порядку діяльність органів слідства, прокуратури, суду, особи, що проводить дізнання за участю інших суб'єктів

процесу із збирання, перевірки та оцінки доказів та їх процесуальних джерел, а також формулювання на цій основі певних тез і наведення аргументів для їх обґрунтування. [11. С.105-106]

Є.Г. Коваленко визначає процес доказування як формування, перевірка та оцінка доказів та їх процесуальних джерел, обґрунтування висновків з метою встановлення об'єктивної істини і прийняття на її основі правильного, законного і справедливого рішення.[6. С.114]

Як бачимо, зазначені вище науковці включають в процес доказування збирання, перевірку та оцінку доказів, що проводиться органами дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду.

На думку М. Костіна поняття доказування можна визначити таким чином. Це — діяльність у порушеній кримінальній справі судді, прокурора, слідчого, дізнавача, інших уповноважених кримінально-процесуальним законом суб'єктів, основу якої складають логічно-аналітичні операції з перевірки й оцінки сформованих доказів з метою встановлення підстав для кримінальної відповідальності і застосування покарання, захисту невинних осіб від необґрунтованого засудження, шляхом використання доказів для обґрунтування і мотивування відповідних процесуальних рішень. Вказаний науковець вважає, що збирання і практичні дії по перевірці доказів передують доказуванню, а їх результат слугує основою доказування. [14. С.36]

Отже М. Костін виключає з поняття доказування збирання доказів і їх перевірки.

Ми не погоджуємося з такою точкою зору і більш схильні до думки трьох попередніх авторів. Ми вважаємо, що під доказуванням слід розуміти діяльність органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду по збиранню, перевірці та оцінці зібраних доказів та їх джерел та формування на їх основі відповідного висновку. Не можна починати процес доказування із оцінки доказів і відривати цей етап від самого збирання матеріалів, що стосуються справи.

Діяльність із доказування вини особи здійснюється на виконання обов'язку, який дістав назву „тягар доказування”. Досить велика група

науковців під обов'язком доказування вбачає обов'язок органу дзнання, слідчого, прокурора і суду повно, всебічно і об'єктивно встановити шляхом збору, перевірки і оцінки доказів усі обставини, необхідні для правильного вирішення справи, в тому числі встановлення яких забезпечує законні інтереси обвинуваченого, потерпілого, інших учасників процесу. Однак є й інший погляд на обов'язок доказування, який полягає в обов'язку доведення винності особи у скоєнні злочину. У той же час існує у теорії кримінального процесу і думка, що обов'язок доказування може переходити на обвинуваченого, підсудного та захисника. [12. С.90]

Ми вважаємо, що обов'язок доказування має покладатися саме на сторону обвинувачення і ні в якому разі не на обвинуваченого чи підсудного. Протилежна точка зору суперечить принципам кримінального процесу і кримінальному законодавству взагалі.

За своєю гносеологічною сутністю кримінально-процесуальне доказування є різновидом пізнання людиною дійсності. Тому в ньому застосовуються з урахуванням специфіки всі закони і категорії сучасної гносеології.

Водночас кримінально-процесуальне доказування не є науковим в тому розумінні, що воно:

1) не ставить за мету пізнання закономірностей розвитку природи і суспільства (пізнавальну діяльність спрямовано на з'ясування обставин конкретного діяння);

2) не може тривати нескінченно, воно обмежене процесуальними строками;

3) здійснюється спеціальними суб'єктами за допомогою специфічних засобів, у визначеній кримінально-процесуальним законом формі.

Однак кримінально-процесуальне доказування має багато спільного з науковим пізнанням, передусім з історичним, бо досліджуються події минулого. [7. С.116]

Отже, на сьогодні немає законодавчо закріпленого поняття кримінально-процесуального доказування. Через це в кримінально-процесуальній літературі існують певні суперечності щодо цього. Вважаємо за необхідне включити в

кримінально-процесуальний кодекс України норму, яка б закріпила дане поняття.

1.2 Зміст кримінально-процесуального доказування

Розглядаючи зміст кримінально-процесуального доказування більшість авторів виділяють два його види: доказування як дослідження фактичних обставин справи і доказування як логічне і процесуальне доведення визначеної тези,

ствердження висновків по справі.

Кримінально-процесуальне доказування як дослідження – це поєднання практичних дій і мислення учасників кримінально-процесуальної діяльності. Його елементами є збирання, перевірка та оцінка доказів і їх джерел. На практиці ці елементи взаємопов'язані, тісно та нерозривно переплітаються. Їх виділяють з єдиного процесу доказування в наукових, педагогічних, нормотворчих та практичних цілях.

Щодо другого виду доказування в кримінальному процесі, то його найважливішими елементами є формулювання певної тези та наведення аргументів для його обґрунтування.[6. С.115-116]

Кримінально-процесуальне доказування відрізняється від логічного доказування: воно не зводиться тільки до логічних операцій, а складається, в основному, із практичної діяльності щодо встановлення обставин вчиненого злочину. Особливістю встановлення істини у кримінальній справі є те, що злочин для суб'єкта доказування – подія минулого, і тому доказування являє собою відновлення обставин його вчинення за інформацією, що залишилась у свідомості людей та на матеріальних об'єктах.[11. С.107]

Отже доказування в кримінальному процесі полягає у збиранні доказів, їх закріпленні, перевірці, відповідній оцінці та отриманні обґрунтованих висновків по цій справі.

Доказування в кримінальному судочинстві як різновид процесу пізнання є діяльністю розумовою, що протікає відповідно до законів логіки, у визначених

логічних формах. Але разом з тим це є і практична діяльність, що суворо регламентується процесуальним законом.

Кримінально-процесуальне доказування регулюється нормами КПК, які в своїй сукупності називаються доказовим правом. До цих норм належать:

1) норми глави 5 КПК «Докази», що регулюють загальні положення доказування: поняття доказів (ст. 65 КПК); предмет доказування(ст. 64 КПК); способи збирання доказів; процесуальні джерела доказів;

2) норми-принципи кримінального процесу – вільна оцінка доказів(ст. 67 КПК); всебічність, повнота і об'єктивність дослідження обставин справи (ст. 22 КПК); презумпція невинуватості;

3) норми, якими врегульовані права та обов'язки учасників кримінального процесу в частині доказування, наприклад, право обвинуваченого, потерпілого та інших заінтересованих учасників процесу подавати докази(ст. 43, 49 КПК); обов'язок органу дізнання виконати доручення слідчого про провадження слідчих та оперативно-розшукових дій(ст. 114 КПК);

4) норми, які регламентують провадження слідчих і судових дій та інших процесуальних дій зі збирання та перевірки доказів;

5) норми, що встановлюють підстави та порядок прийняття та обґрунтування процесуальних рішень (наприклад, ст. 131 КПК: „коли є досить доказів, які вказують на вчинення злочину певною особою, слідчий виносить мотивовану постанову про притягнення цієї особи як обвинуваченого ”).

Отже, можна виділити два види кримінально-процесуального доказування. По-перше, доказування можна розглядати як власне дослідження обставин справи. По-друге, доказування, як логічний процес. В цьому розумінні кримінально-процесуальне доказування наближається до доказування в логіці. Однак в цілому ототожнювати їх не можна. Адже кримінально-процесуальне доказування – це, крім логічних операцій, ще й збирання фактичних даних.

1.3 Елементи кримінально-процесуального доказування

\Процес доказування – це шлях відтворення реальної картини події злочину, з'ясування її сутності та вироблення на підставі цього відповідних процесуальних рішень.

Цей процес формує комплекс процесуальних дій і відносин, які можна згрупувати в окремі відносно самостійні елементи. [7. С.119]

Існують різні точки зору щодо того, скільки і які саме елементи кримінально-процесуального доказування слід виділяти.

Л.Д. Удалова виділяє три елементи процесу доказування: збирання доказів і їх процесуальних джерел, перевірка доказів, оцінка доказів.

Збирання доказів і їх процесуальних джерел - це врегульована КПК діяльність особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора, судді і суду із виявлення і фіксації в процесуальних документах і додатках до них матеріальних та ідеальних слідів злочину або іншої події як доказової інформації. Збираються докази, як правило, в стадії досудового розслідування, але і суд може, за власною ініціативою або за клопотанням учасників процесу доповнювати матеріали досудового слідства або дізнання, викликаючи нових свідків, призначаючи експертизу тощо.

Докази можуть бути подані підозрюваним, обвинуваченим, його захисником, обвинувачем, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем і їх представниками, а також будь-якими громадянами, підприємствами, установами і організаціями.

Способами збирання доказів та їх процесуальних джерел є проведення слідчих дій; призначення ревізій, перевірок, досліджень; витребування необхідних даних та документів; прийняття предметів та документів; фіксація фактичних даних у ході проведення оперативно-розшукових заходів.

Перевірка доказів. Всі зібрані докази в справі підлягають всебічній і об'єктивній перевірці особою, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором і судом. Докази перевіряються шляхом аналізу, зіставлення з іншими доказами та їх джерелами, проведення повторних або нових слідчих і судових дій.

Перевірка доказів провадиться для з'ясування питання про їх доброякісність. При цьому слід мати на увазі, що перевірка доказів тісно

пов'язана з їх виявленням і закріпленням і, що по суті всі ці елементи доказування невідривні один від одного.

Оцінка доказів. Оцінити докази – означає з'ясувати їх переконливість, силу та придатність бути підставою для висновків по справі.

Оцінка доказів означає, що суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин в їх сукупності, керуючись законом.

Критеріями оцінки доказів та їх процесуальних джерел є:

1) незалежність доказів, яка визначається їх придатністю для встановлення наявності чи відсутності обставин, які входять до предмета доказування у кримінальній справі, конкретизованого кримінальним законом, а також інших обставин, які мають у даній справі характер допоміжних або супутніх стосовно предмета доказування.

2) достовірність доказів означає, що вони правильно, адекватно відображають матеріальні і нематеріальні сліди.

3) допустимість доказів визначається законністю джерела, умов і способів їх одержання.

4) достатніми вважаються докази, коли в своїй сукупності дають можливість установити всі передбачені законом обставини справи на тому рівні знання про них, який необхідний для прийняття правильного рішення при провадженні у кримінальній справі. [11. С.110]

Л.М. Лобойко поділяє процес доказування на п'ять елементів.

1) побудова (висування) і динамічний розвиток версій у кримінальній справі. У кожній справі є, як мінімум, дві версії: подія злочину мала місце або події не було.

2) збирання доказів;

3) перевірка доказів шляхом докладного дослідження ознак кожного доказу і його джерела; шляхом провадження слідчих дій; або логічним шляхом.

4) оцінка доказів.

5) обґрунтування висновків у справі, яких дійшли суб'єкти доказування – це підтвердження правильності висновків, що містяться у кримінально-процесуальному рішенні, сукупність доказів і посилення на відповідні норми права.

Обґрунтуванню підлягають висновки про наявність або відсутність обставин, які належало встановити; доброякісність і недоброякісність доказів їх джерел; належність і допустимість доказів; їх юридично значущі властивості; характер необхідних у справі рішень. [7. С.122]

Є.Г. Коваленко також виділяє п'ять елементів доказування, однак він виділяє такі елементи:

Збирання доказів полягає у їх виявленні особою, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором і судом, а також у поданні доказів учасниками процесу, підприємствами, установами, організаціями і громадянами (ч. 1 ст. 66 КПК). Збирання доказів проводиться, головним чином, на стадії досудового слідства, однак суд з власної ініціативи або за клопотанням учасників процесу може доповнити матеріали досудового слідства.

Закріплення доказів, виявлених особою, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором та судом проводиться лише тими способами і в тих формах, що встановлені КПК. Правильне закріплення доказів і суворе додержання норм, встановлених КПК, забезпечують як зберігання доказів, так і можливість їх перевірки і відповідної оцінки.

Наступним елементом доказування є перевірка доказів, тобто всі зібрані по справі докази повинна об'єктивно перевірити особа, яка провадить дізнання, - слідчий, прокурор і суд. Перевірка (дослідження) доказів проводиться шляхом їх аналізу, зіставлення з іншими доказами, а також шляхом проведення додаткових слідчих чи судових дій з метою відшукання нових доказів, підтвердження або, навпаки, спростування доказів, вже зібраних по справі. Крім того, перевірка доказів проводиться з метою з'ясування питання про їх достовірність.

Найважливішим елементом процесу доказування є оцінка доказів. Оцінити докази — означає визначити їх силу, переконливість, придатність. Отже, оцінка

доказів — це розумова діяльність, що здійснюється в логічних формах зі встановлення достовірності чи недостовірності доказів, зібраних по справі, визначення їх значення для вирішення певної справи.

Отримання остаточних висновків по суті справи є кінцевим моментом доказування у кожній конкретній справі. [6. С.118]

Ю. Черноус у своїй статті „Місце та значення слідчих дій у процесі доказування по кримінальній справі ” також звернула увагу на етапи доказування. Вона виділила чотири етапи, серед яких: збирання доказів, дослідження доказів, оцінка доказів, безпосереднє залучення доказів для підтвердження чи спростування певного факту.

Збирання доказів – накопичення доказового матеріалу по справі, що складається із системи дій виявлення, отримання, фіксації, вилучення і збереження доказів.

Дослідження доказів – це пізнання суб'єктом доказування їх змісту відносно дотримання вимог достовірності, належності, допустимості, а також встановлення узгодженості з усіма іншими доказами по справі.

Під оцінкою доказів розуміють логічний, розумовий процес визначення ролі та значення зібраних доказів з метою встановлення істини у справі.

Четвертий етап означає, що докази, попередньо підготовлені для залучення у процес розслідування, вирішують завдання доказування у процесі розумової, операційної діяльності, психологічної активності суб'єкта розслідування. [22. С.118]

Отже, як бачимо всі науковці серед елементів процесу доказування обов'язково виділяють три етапи. Це збирання доказів, перевірка доказів та їх оцінка. Це основні елементи, без яких взагалі неможливий процес доказування. Однак деякі вчені виділяють ще й інші етапи, серед яких побудова (висування) і динамічний розвиток версій у кримінальній справі, закріплення доказів, отримання остаточних висновків по суті справи, обґрунтування висновків у справі, яких дійшли суб'єкти доказування, безпосереднє залучення доказів для підтвердження чи спростування певного факту.

Ми вважаємо, що побудову і розвиток версій у кримінальній справі слід віднести до етапу збирання доказів, адже саме в ході їх збирання у суб'єктів розслідування за допомогою логічних висновків з'являються певні версії по справі. Закріплення доказів, на нашу думку, це взагалі обов'язковий елемент збирання доказів, адже зібрані докази необхідно якимось чином закріпити. Виділяти ж його як окремий етап нам здається недоцільним. Отримання остаточних висновків по суті справи не можна виділити в окремий елемент, оскільки оцінка доказів саме і має на меті отримання таких висновків, а також їх обґрунтування. Якщо ж виділяти як окремий елемент отримання остаточних висновків або обґрунтування висновків по справі, тоді не зрозуміло, яке завдання має оцінка доказів. Безпосереднє залучення доказів для підтвердження чи спростування певного факту можна виділити в окремий елемент процесу доказування, однак він не має ніякого смислового навантаження і полягає лише в залученні до справи уже отриманих доказів

РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ В ОКРЕМИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

2.1 Загальні для всіх стадій кримінального судочинства особливості процесу доказування

Процес доказування відбувається в усіх стадіях кримінального процесу у формах і способах, залежно від особливостей кожної стадії.

Особливості процесу доказування полягають у такому:

1. Кожна стадія має притаманне тільки для неї коло засобів доказування – пізнавальних дій.

Наприклад, у стадії порушення кримінальної справи для доказування може бути застосовано:

- Відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб (ч.4ст.97КПК);

- Витребування необхідних документів (ч.4ст.97 КПК);

У стадії досудового слідства:

- Проведення слідчих дій (допитів, очних ставок, пред'явлення для впізнання, відтворення обстановки та обставин події тощо);

- Вимога до підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян пред'явити предмети і документи, які можуть встановити необхідні в справі фактичні дані тощо.

Деякі пізнавальні засоби можна застосовувати в кількох стадіях. Наприклад, огляд місця події – в стадіях порушення кримінальної справи, досудового слідства, судового розгляду, апеляційного провадження. А експертизу не проводять у стадіях порушення кримінальної справи, попереднього розгляду справи суддею, касаційного провадження, виконання вироку.

2. У кожній справі є власні суб'єкти доказування. Під час порушення кримінальної справи і досудового слідства це, як правило, є органи дізнання та досудового слідства; в суді – суд, суддя.

3. Хоча коло обставин, що підлягають доказуванню у кожній кримінальній справі, визначено в загальній статті КПК (ст.64), все ж таки вони мають свою специфіку в кожній справі. Приміром, винуватість особи у вчиненні злочину не встановлюють у стадії порушення кримінальної справи та виконання вироку.

4. Для кожної стадії процесу можуть бути специфічними і межі доказування. Згідно з правилами вільної оцінки доказів суб'єкт, який веде процес, у кожній наступній стадії здійснює їх оцінку за власним внутрішнім переконанням. Останнє ж зумовлено індивідуальними особливостями розумової діяльності, життєвим та професійним досвідом, умовами діяльності в тій чи іншій стадії. Ці обставини, своєю чергою, зумовлюють розширення або звуження меж доказування. [7. С.126]

На кожній стадії кримінального судочинства деякі елементи процесу доказування мають свої особливості, що обумовлено в основному завданнями тієї чи іншої стадії.

2.2 Особливості процесу доказування на окремих стадіях кримінального судочинства

Основним завданням стадії порушення кримінальної справи є перевірка заяв і повідомлень про злочини з метою встановлення наявності чи відсутності достатніх даних, що вказують на ознаки злочину, а також передбачених у законі обставин, які виключають порушення кримінальної справи, і прийняття на цій основі рішення про порушення чи відмову в порушенні кримінальної справи (статті 95, 97, 98, 99 КПК).

Щоб не допустити заміни цією стадією стадії досудового слідства кримінальної справи, законодавець забороняє провадження до порушення кримінальної справи слідчих дій, крім огляду місця події, накладення арешту на

кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку, спрямованих на збирання і перевірку доказів та їх джерел, але передбачає можливість доволі широкого застосування інших процесуальних дій, за допомогою яких можна

процесуально закріпити і перевірити заяву або повідомлення про злочин:

- складення протоколу усної заяви або явки з повинною (статті 95 і 96 КПК);

- прийняття письмових заяв або повідомлень про вчинені злочини або злочини, які перебувають на стадії підготовки (статті 95 і 97 КПК);

- прийняття від громадян, підприємств, установ і організацій предметів і документів, що можуть бути доказами (ст. 66 КПК).

Усі перелічені процесуальні дії є способами збирання і перевірки документів і предметів як джерел доказів (статті 78 і 83 КПК), а відомостей, що в них містяться — як доказів, на основі яких встановлюється наявність чи відсутність ознак злочину. Вони можуть бути використані й на інших стадіях кримінального процесу.

Кримінально-процесуальний закон дозволяє провадити на стадії порушення кримінальної справи такі слідчі дії:

1) огляд місця події у невідкладних випадках; в таких випадках, за наявності для того підстав, кримінальна справа порушується негайно після огляду місця події;

2) накладання арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку, яке проводиться з метою запобігання злочину.

Так звана протокольна форма досудової підготовки матеріалів (ст.425, 426, 430 КПК) теж належать до стадії порушення кримінальної справи, але її особливістю, з точки зору кримінально-процесуального доказування, є те, що для порушення кримінальної справи необхідно зібрати достатні дані, які вказують не тільки на наявність таких ознак злочину, як суспільна небезпечність і протиправність, а й на винність певної особи у вчиненні злочину. [8. С.128]

Оцінка зібраних доказів та їх джерел на стадії порушення кримінальної справи проводиться за загальними правилами. Суб'єктами є тільки органи

дізнання, слідчий, прокурор, суддя і суд, тобто ті державні органи і посадові особи, які мають право порушити кримінальну справу або відмовити в цьому, виконуючи функцію розгляду заяв і повідомлень про злочини. [6. С.154]

Отже, на стадії порушення кримінальної справи здійснюється кримінально-процесуальне доказування, в якому наявні з певними, іноді значними, особливостями всі його елементи.

На стадії досудового слідства кримінальної справи проводиться розгорнуте кримінально-процесуальне доказування, в якому реалізуються всі його елементи, широко застосовуються науково-технічні засоби для збирання, закріплення і перевірки доказів та їх джерел. Деякі слідчі та інші процесуальні дії зі збирання доказів проводяться тільки або переважно на цій стадії (обшук, виїмка, затримання особи як підозрюваного, відтворення обстановки та обставин події, огляд місця події, освідування, впізнання).

На цій стадії слідчий у процесі виконання державно-правової функції розслідування кримінальної справи здійснює кримінально-процесуальну функцію обвинувачення (з моменту притягнення особи як обвинуваченого) і вирішення кримінальної справи по суті. Тут починається захист від обвинувачення, який здійснюють обвинувачений, його захисник чи його законний представник. [6. С.154-155]

Правильно й повно проведене розслідування кримінальної справи прокладає судові шлях до істини, є гарантією прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ і організацій, держави і суспільства в цілому. Тому не слід виключати стадію попереднього розслідування по так званих простих справах або коли факт вчинення злочину є очевидним під приводом раціоналізації процесу, забезпечення оперативності і швидкості судочинства, економії засобів, розвантаження слідчого апарату. [8. С.129]

Ми вважаємо, що дане зауваження є досить доцільним, оскільки в будь-якій кримінальній справі, навіть цілком очевидній на перший погляд, вирішується доля людини. До того ж такі елементи суб'єктивної сторони складу злочину як вина, мотив, мета, а також особливості особи, підозрюваної у скоєнні злочину не можуть бути досліджені при порушенні кримінальної

справи. Отже, виключення стадії попереднього розслідування в кримінальній справі обов'язково тягне за собою звуження та порушення прав людини, зокрема підозрюваного.

На стадії попереднього розгляду справи суддею суддя у розпорядчому засіданні, як правило, не збирає нових або додаткових доказів і їх джерел, хоча аналіз статті 253 КПК дає можливість стверджувати, що при необхідності він вправі витребувати документи або приєднати до справи документи й предмети, подані учасниками процесу, викликати в судове засідання додаткових свідків.

Оцінка доказів суддею у цій стадії, як правило, провадиться тільки з точки зору наявності достатніх підстав для розгляду справи в судовому засіданні.(ч.1 ст.237, ч.1 ст.245 КПК України)

На стадії судового розгляду здійснюється кримінально-процесуальне доказування і найбільш повно реалізуються всі принципи кримінального процесу, зокрема, безпосередність, усність і змагальність. На цій стадії, як і на всіх наступних судових стадіях, суд виконує свою державно-правову функцію здійснення правосуддя (ст. 15 КПК) та кримінально-процесуальну функцію вирішення справи, а прокурор — державно-правову функцію нагляду за точним і неухильним додержанням законів органами дізнання і досудового слідства (статті 1 і 30 Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р.) та кримінально-правову і кримінально-процесуальну функцію підтримання державного обвинувачення в суді (ст. 121 Конституції України). Кримінально-процесуальну функцію захисту виконують підсудний, його захисник і законний представник, цивільний відповідач та його представник. Такий розподіл функцій у суді створює найкращі процесуальні умови для всебічного, повного й об'єктивного дослідження судом за участі учасників судового розгляду нових доказів та їх джерел, що є у справі, з'ясування всіх обставин кримінальної справи і правильного їх вирішення.

Суд першої інстанції має право за своєю ініціативою або за клопотанням учасників судового розгляду збирати нові докази і з цією метою викликати у судове засідання нових свідків, призначати експертизу, витребувати інші докази (статті 296 і 317 КПК).

Важливість цього елементу процесу доказування в суді стає більш значним по тих справах, по яких не проводилося досудове слідство. Суд має право і зобов'язаний закріплювати докази та їх джерела в протоколі судового засідання, а також за допомогою звукозапису і винесення ухвал. Проте на стадії судового розгляду головна увага приділяється перевірці та оцінці доказів і їх джерел, зібраних органами досудового слідства. Це обумовлюється і тим, що розгляд справи в суді провадиться тільки щодо обвинувачених і лише за тим обвинуваченням, за яким вони піддані до суду. Перевірка доказів та їх джерел здійснюється судом за допомогою таких судових дій, як допити підсудних, потерпілих, свідків, провадження експертизи, допит експерта, огляди речових доказів, місця події (приміщення чи місцевості), оголошення свідчень підсудного, потерпілого, свідків, висновків експертів, документів (статті 300, 301, 303, 304, 306—308, 310—315 КПК), очна ставка і пред'явлення для впізнання (статті 172—174, 309 КПК), витребування і долучення до справи документів і предметів як речових доказів. Усі ці судові дії аналогічні слідчим, але умови і порядок їх провадження істотно відрізняються. Крім того, огляд місця події і пред'явлення для впізнання в суді проводяться дуже рідко, а можливість обшуку, виїмки, перевірки свідчень на місці КПК не передбачає через нереальність або неефективність провадження їх судом. [6. С.155-156]

Також у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» від 29 червня 1990 р. зі змінами, внесеними Постановою Пленуму від 4 червня 1993 р. і 3 грудня 1997 р. у п. 12 зазначено, «...що тільки після розгляду всіх доказів, як тих, що є в справі, так і поданих в судовому засіданні учасниками судового розгляду, головуючий повинен опитати учасників судового розгляду, чи бажають вони доповнити судове слідство і чим саме. Доповнення судового слідства може полягати, зокрема, в постановці додаткових запитань підсудному, потерпілому, свідкам, поданні та оголошенні документів, яких не було у справі та виконанні інших, передбачених законом, судово-слідчих дій». [5. С.43-44]

Таким чином, бачимо, що стадія судового розгляду справи – це та стадія, в ході якої найбільш повно реалізується кримінально-процесуальне доказування. При цьому слід зазначити, що суд не лише досліджує встановлені по справі обставини, але також має право викликати нових свідків, призначати експертизу, витребувати документи, а також залучати до матеріалів справи документи й предмети, подані учасниками судового розгляду.

На стадіях апеляційного і касаційного провадження відповідно до завдань цих стадій проводиться в основному перевірка й оцінка доказів та їх джерел.

Щодо права витребування апеляційною і касаційною інстанціями нових матеріалів, то воно ґрунтується на загальних правилах про збирання доказів.

У статті 83 КПК сказано про те, що документи можуть бути джерелом доказів тільки в тому разі, якщо в них викладено або засвідчено обставини, що мають значення для справи.

Оскільки при розгляді справи в апеляційному і касаційному порядку суд, як правило, перевіряє законність і обґрунтованість вироку та інших судових рішень за тими доказами, які вже існують у справі, і додатковими матеріалами, то об'єктом перевірки і оцінки при цьому є як ті, що існують у справі, так і додаткові докази та їх джерела. Перші перевіряються шляхом аналізу кожного з них окремо, зіставлення з іншими, що є в справі та подані в суд, додатковими матеріалами, а також шляхом витребування судом таких матеріалів. Інші перевіряються шляхом їх аналізу, зіставлення з тими, що вже існують у справі та іншими новими матеріалами, а також шляхом витребування інших нових матеріалів. При цьому перевірка додаткових матеріалів повинна здійснюватись самим судом, а не доручатись іншим органам або особам. [6. С.157]

Стадія перегляду судових рішень в порядку виключного провадження (відновлення справ за ново виявленими обставинами) складається з комплексу процесуальних дій, характерних для чотирьох стадій кримінального процесу: порушення кримінальної справи, досудового слідства, розгляду справи в місцевому суді та в суді апеляційної інстанції. А отже, вона має такі самі особливості збирання, перевірки і оцінки доказів та їх джерел, що притаманні вказаним чотирьом стадіям.

Значні особливості має процес доказування на стадії виконання вироку. Слід зазначити, що єдиним процесуальним джерелом доказів тут є офіційні документи (різні довідки, характеристики, копії вироків тощо). Вони подаються до суду адміністрацією виправно-трудових установ, органами, які займаються виконанням вироків, прокурором, засудженими, їх захисниками, витренуються самим судом. Пояснення засудженого та інших осіб, які викликані в судові засідання, не є доказами, хоч вони перевіряються й оцінюються судом нарівні з документами. Суб'єктами оцінки доказів у стадії виконання вироків є поряд із суддею прокурор, засуджений, його захисник, представники адміністрації виправно-трудових установ, органів, які відають виконанням вироку, спостережних комісій, служб у справах неповнолітніх і деякі інші особи, але, звичайно, вирішальна роль належить судді, бо тільки він виконує функцію вирішення справи.

Отже, аналіз особливостей доказування дає можливість зробити висновок, що кожна стадія кримінального процесу має свої особливості доказування. Доказування на різних стадіях здійснюється у формах і способами, що залежать від особливостей кожної стадії. Особливими в кожній стадії кримінального процесу є: коло засобів доказування; коло суб'єктів доказування; коло обставин, що підлягають доказуванню; межі доказування.

РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ І ЇХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ НА ОКРЕМИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Характеристика особливостей доказування в окремих стадіях кримінального процесу показала, що значна увага на всіх стадіях приділяється оцінці доказів та їх джерел суб'єктами доказування.

В першому питанні даної роботи автором були розглянуті елементи процесу доказування. Всі науковці при характеристиці елементів доказування значну увагу приділяють саме оцінці доказів та їх процесуальних джерел. Оцінка доказів пронизує весь процес доказування, спрямовуючи практичні дії на збирання доказів та їх процесуальні джерела. В кримінально-процесуальній літературі проблемі оцінки доказів та їх процесуальних джерел приділено значну увагу, велика кількість наукових статей висвітлює це питання.

Оцінка доказів і їх джерел є розумовою, логічною діяльністю. Вона супроводжує кожен крок осіб і органів, які ведуть процес, по збиранню і перевірці доказів та їх джерел. Як окремий, самостійний елемент процесу доказування оцінка часто проявляється тоді, коли необхідно прийняти (а у випадках, передбачених законом, і письмово обґрунтувати) процесуальне рішення – проміжне, етапне або підсумкове для даної стадії, окремої особи або для всього провадження в справі. Оцінка доказів і їх джерел, таким чином, є необхідною передумовою для прийняття та обґрунтування майже будь-якого рішення у справі. [8. С122-123]

Об'єктом оцінки є як докази (фактичні дані, відомості), так і процесуальні джерела, що їх містять (показання свідків, потерпілих, висновки експерта

тощо). На жаль, у процесуальній літературі науковці, як правило, ведуть мову лише про оцінку доказів. Все це зумовлене тим, що багато юристів ототожнюють поняття доказів та їх процесуальних джерел. Крім того, законодавець у ст. 65 КПК України дає визначення доказів і називає існуючі процесуальні джерела доказів, однак у ст. 67 КПК веде мову лише про оцінку доказів. Такий підхід є не зовсім послідовним, оскільки оцінці підлягають і докази і їх процесуальні джерела.

У вчені про оцінку доказів юридичні проблеми переплітаються з проблемами світогляду, теорії пізнання, психології, логіки та інших наук. Більшість процесуалістів розглядають оцінку доказів як виняткову розумову діяльність суб'єктів доказування в кримінальному процесі. Однак є й інші погляди на ці проблеми. Деякі автори вважають, що оцінка доказів та їх процесуальних джерел передбачає, крім розумової діяльності, ще і процесуальні дії, оскільки якби оцінка зводилась лише до розумових операцій, то вона не виходила б за межі свідомості відповідного суб'єкта доказування, була б нікому не відома і позбавлялася б будь-якого юридичного значення. Про будь-яке правове регулювання такої оцінки не може бути і мови, адже думки, які не знайшли зовнішнього вияву, є непідвладними законодавцеві. [21. С.135]

Критерієм оцінки процесуальних джерел доказів є визначення допустимості їх використання у справі та повноти відомостей, що в них містяться. Оцінюючи процесуальне джерело з точки зору допустимості, слідчий, прокурор, суддя або суд повинні з'ясувати ряд питань:

- чи передбачене дане процесуальне джерело в ч.2 ст. 65 КПК України;
- чи не було допущено порушення кримінально-процесуального закону в процесі формування цього процесуального джерела;
- якщо були порушення закону при одержанні процесуально джерела, то наскільки вони вплинули на достовірність наявних у джерелі відомостей;
- чи можливе взагалі використання даного джерела та відомостей, що в ньому містяться, в процесі доказування, при встановленні певних порушень процесуального закону в ході їх одержання;

Оцінка повноти процесуального джерела доказів відбувається шляхом з'ясування того, наскільки всебічно і сповна наявна в джерелі інформація дозволяє встановити ту чи іншу обставину, що входить до предмету доказування. Така оцінка може здійснюватися щодо певного джерела, одержаного при проведенні декількох слідчих дій із суб'єктом показань (допит, очна ставка, відтворення обстановки та обставин події тощо). А також зміст одного процесуального джерела може порівнюватися із змістом іншого. [21. С.136]

На думку С. Стахівського, суб'єктами оцінки доказів та їх джерел є, крім судово-слідчих органів, також підозрювані, обвинувачені, їх законні представники, захисники, потерпілі, цивільні позивачі, цивільні відповідачі, їх представники. Вони не мають права проводити будь-які слідчі чи судові дії щодо перевірки доказів, але там де перевірка і оцінка фактичних даних є лише розумовою діяльністю, вони можуть перевірити і оцінити наявні у справі докази і їх процесуальні джерела.

Ми вважаємо, що дане твердження є правильним, оскільки оцінка доказів та їх процесуальних джерел передбачає також розумову діяльність. В ході такої розумової діяльності перелічені вище суб'єкти оцінки доказів доходять певних висновків, які можуть бути виражені як в усній (заява, клопотання, участь у судових дебатах), так і в письмовій формі, а отже, тягти за собою важливі правові наслідки (подання апеляційної чи касаційної скарги потерпілого чи підсудного є підставою розгляду справи в апеляційній чи касаційній інстанції).

Критеріями оцінки доказів є належність, допустимість, достовірність і достатність доказів.

Достовірність доказів означає, що вони правильно, адекватно відображають матеріальні і нематеріальні сліди.

Належність доказів визначається їх придатністю для встановлення їх наявності чи відсутності обставин, які входять до предмета доказування, в справі, конкретизованого кримінальним законом, а також інших обставин, які мають у даній справі характер допоміжних або супутніх стосовно предмета доказування. [8. С.123]

Належність змісту доказів закріплено в контексті ст. 65 КПК України, відповідно до якої доказами в кримінальній справі є всякі фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Виходить, якщо відомості про факти встановлюють обставини, тобто мають здатність вказувати на них, то вони є доказами у справі, якщо ж одержана інформація такою здатністю не володіє, то вона не повинна визнаватися доказом.

На думку О. Степанова, в основу належності доказів покладені об'єктивні зв'язки (причинно-наслідкові, умовно-обумовлені, просторово-часові тощо) між предметами і явищами дійсності. Властивість належності становить логічне відображення всякого роду зв'язків. Це – здатність одержуваної інформації служити аргументом у ланцюзі умовиводів, що обґрунтовують наявність або відсутність шуканих фактів. [18. С.110]

Належність прямих доказів завжди очевидна. Труднощі викликає питання вирішення належності непрямих доказів. Це зумовлено тим, що кожному такому доказу, взятому окремо, може бути дано кілька різних пояснень. Тому вирішення питання про належність непрямих доказів спочатку виступає в формі судження-припущення про його належність з обставинами, які підлягають встановленню, і тільки в процесі подальшого розслідування справи можна дійти висновку про належність або неналежність доказу.

Олег Степанов вважає, що вирішення питання про належність доказів припускає дослідження двох взаємозалежних моментів:

- по-перше, чи входить факт, для встановлення якого залучається даний доказ, у предмет доказування чи в проміжні та інші допоміжні факти, з'ясування яких необхідне для перевірки версій і доказів;

- по-друге, чи здатний доказ з урахуванням його змісту, цей факт встановити. [18. С.111]

Слід погодитись з даним твердженням. Адже, дійсно, належність доказів визначається саме тим, якою мірою факти, для встановлення яких залучаються докази, стосуються конкретної справи. Тобто для того, щоб визначити доказ як належний, необхідно встановити істотний зв'язок між ним і фактом, для доведення якого залучається доказ.

Для визнання доказу належним до справи досить, щоб його можна було використати для досягнення хоча б однієї із зазначених цілей:

- встановлення обставин, що входять у предмет доказування;
- встановлення проміжних фактів, сукупність яких дає змогу врешті-решт встановити обставини, що входять у предмет доказування;
- встановлення факту і обставин, які вже встановлені іншими доказами, з метою посилення надійності й перевірки системи доказів визначеної версії, іншими словами, шляхом дублювання наявних доказів;
- спростування фактів, що належать до інших версій, які досліджують у справі;
- перевірка повноти вірогідності зібраних відомостей про факти дослідженням умов їхнього формування, передачі й зберігання. [18. С.111]

Ми вважаємо, що таке окреслення підстав, за яких конкретний доказ можна визнати належним, є досить правильним, хоч, на перший погляд, таке коло підстав може здатися досить широким, оскільки за таким твердженням доказ слід визнавати належним тоді, коли він стосується або предмету доказування, або встановлення проміжних фактів, або фактів і обставин, які вже встановлені. Крім того доказ вважається належним і тоді, коли він спростовує певні факти даної справи. Оскільки предметом доказування може бути час, місце, спосіб, інші обставини вчинення злочину, мотиви злочину, вина обвинуваченого, обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, характер і розмір шкоди, завданої злочином, а докази покликані або підтвердити, або спростувати певні факти, то категорія доказів, які є належними щодо конкретної справи, може бути досить широкою. На нашу думку, це є правильним, оскільки кожен доказ, що хоч якимось чином може стосуватися справи, має бути обов'язково дослідженим.

Допустимість доказів визначається законністю джерела, умов і способів їх одержання.

Однією із основних гарантій захисту прав людини у кримінальному процесі від неправомірних дій органів досудового слідства є така юридична санкція, як визнання доказів, отриманих з порушенням вимог, встановлених кримінально-процесуальними нормами, недопустимими, тобто такими, що не мають доказового значення.

Хоча у кримінально-процесуальному кодексі України відсутня норма, що визначає поняття допустимості, висновок про визнання за доказами такої властивості логічно випливає із змісту ч.2 ст.62 Конституції України, у якій зазначено, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Таким чином, доходимо висновку, що докази, отримані незаконним шляхом, повинні визнаватися недопустимими. Взагалі поняття „допустимості доказів ” по суті суперечливе, оскільки з точки зору законів логіки не може бути недопустимим вже наявний доказ. [15. С.144]

На нашу думку є доцільним зауваження автора щодо нелогічності визнання недопустимим вже наявного доказу. Хоча з іншого боку, усунення такої вимоги, як допустимість доказів, приведе до зловживання слідчими органами своїм становищем. Маємо на увазі те, що у випадку, коли докази здобуваються незаконним шляхом, наприклад, шляхом побиття обвинуваченого з метою отримати його зізнання у вчиненні злочину, такі докази, зважаючи на їх недопустимість, слід не визнавати. Але як бути у тих випадках, коли докази здобуті таким шляхом є незаперечними? З іншого ж боку, дозвіл визнання доказів здобутих незаконним шляхом, призведе до того, що докази тільки так і добуватимуться, адже набагато легше і швидше отримувати докази шляхом, наприклад, насильства, ніж проводити цілу низку процесуальних дій.

Вимога допустимості доказів складається з наступних компонентів:

- належний суб'єкт, тобто особа або орган, який має право на проведення процесуальної дії, в ході котрої одержано доказ;

- законність джерела. Перелік джерел фактичних даних наведено в ч.2 ст.65 КПК. Вимога законності стосується не лише джерела інформації, а й джерела самого доказу;

- законність процесуального оформлення, тобто доказ має бути одержаним з дотриманням правил проведення процесуальної дії, в ході якої її одержано. Якщо, наприклад, протокол допиту не підписаний свідком, то такий доказ є недопустимим;

- відповідність форми фіксації фактичних даних нормам КПК України. Так, наприклад, не можуть бути доказами свідчення, отримані шляхом насильства. [13. С.126]

Олександр Куценко у своїй статті „Правила перевірки допустимості доказів у кримінальному судочинстві ” виділив шість таких правил. Серед них:

1. Правило про належного суб'єкта. Доказ повинен бути отриманий належним суб'єктом, тобто особою, правомочною проводити у справі процесуальні дії.

При провадженні дізнання порушенням цього правила буде проведення слідчих дій органом дізнання без відповідного доручення слідчого, проведення дізнання після спливу зазначеного в законі терміну тощо.

При провадженні слідчих дій докази слід визнавати отриманими неналежним суб'єктом у випадках, коли слідчий не прийняв справу до свого провадження, коли слідчий не включений до групи слідчих, коли слідчим порушено вимоги закону про підслідність тощо.

Крім того, слід визнавати докази отриманими неналежним суб'єктом при проведенні слідчих дій особою, яка підлягає відводу.

2. Правило про належне джерело.

Відповідно до нього докази повинні бути отримані тільки з джерел, перелічених у КПК України (показання свідків, потерпілого; висновок експерта тощо).

3. Правило про належну процедуру.

Доказ повинен бути отриманим з додержанням належної процедури, тобто з дотриманням вимог закону щодо порядку проведення відповідної процесуальної дії, порядку фіксування її ходу та результатів.

Порушення цього правила найбільш поширені у слідчій практиці. Це – проведення слідчих дій після закінчення строку слідства; допити як свідків осіб, які фактично підозрюються у скоєнні злочину; допити без роз'яснення прав; допити підозрюваних та обвинувачених з порушенням права на захист; недозволені методи ведення слідства тощо.

4. Правило „про плоди отруєного дерева”.

Відповідно до нього визнається недопустимим, якщо його отримано на підставі іншого доказу, добутого з порушенням закону.

Найчастіше за цим правилом визнаються недопустимими докази, отримані на підставі проведених з порушенням закону вилучень різних предметів, що є речовими доказами.

Так, якщо предмети вилучалися в ході обшуків, оглядів чи виїмок з порушенням закону, то виключаються зі справи не тільки відповідні протоколи обшуків, виїмок, оглядів, а й вилучені в такий спосіб предмети – речові докази, а також висновки експертів з дослідження цих предметів.

5. Правило про недопустимість доказів, що містять відомості невідомого походження.

Доказ вважається недопустимим, якщо він містить відомості, походження яких невідомо і які не можуть бути перевірені.

6. Правило про несправедливе твердження.

Відповідно до нього доказову силу доказу, що перевіряється, не повинна істотно перевищувати небезпека несправедливого упередження.

Це правило стосується тільки судового розгляду справ за участю присяжних. [17. С.82-83]

Принципами оцінки доказів у кримінальному судочинстві є ті найважливіші положення процесуального права, що закріплені українським законодавством як основні начала діяльності органів дізнання, досудового слідства та суду при оцінці доказів і здійсненні правосуддя. До цих принципів

належать: вільна оцінка наявних доказів; всебічність, повнота й об'єктивність оцінки доказів; оцінка доказів у сукупності.

Принцип вільної оцінки доказів полягає насамперед, у тому, що під час оцінки доказів органи дізнання, слідчий, прокурор, суддя (суд) вільні в своїх оціночних судженнях, у висновках, що робляться на основі дослідження і розгляду всіх обставин справи. Вони оцінюють всі наявні докази по справі вільно, за своїм внутрішнім переконанням, заснованим на всій сукупності обставин справи, і не обмежені при оцінці ніякими формальними розпорядженнями. Цей принцип оцінки доказів полягає також у тому, що жоден доказ для суду, прокурора, слідчого та особи, яка провадить дізнання, не має наперед визначеної сили (ч. 2 ст. 67 КПК).

Найважливішим принципом оцінки доказів у кримінальному процесі є всебічна, повна та об'єктивна їх оцінка, що закріплено в ч. 1 ст. 67 КПК. Цей принцип вимагає від органів дізнання, досудового слідства і суду виходити при оцінці доказів з об'єктивного, всебічного і повного розгляду всіх обставин справи, перевірки всіх можливих і передбачених версій, встановлення як обвинувальних, так і виправдувальних доказів, глибокого аналізу всіх наявних доказів. Однак практика свідчить, що цих вимог не завжди дотримуються органи дізнання, досудового слідства і суду в своїй роботі, що часто призводить до серйозних порушень законності, до необґрунтованого засудження невинних.

Принцип всебічної, повної та об'єктивної оцінки доказів зобов'язує слідство і суд дотримуватися максимальної об'єктивності, не допускаючи жодної упередженості та тенденційності. Об'єктивність у кримінальному процесі є завданням здійснення правосуддя і зміцнення законності, важливою умовою пізнання істини і необхідною гарантією охорони інтересів громадян. Принцип об'єктивності при здійсненні правосуддя вимагає, щоб кожен, хто вчинив злочин, зазнав справедливої кари і щоб жоден невинуватий не був притягнутий до кримінальної відповідальності. Виходячи з цього, жодна людина не може бути визнана винною і засудженою, доки її провину не встановлять на основі беззаперечних доказів по справі. Будь-які сумніви при доведенні провини, виходячи з презумпції невинуватості, що діє в нашому

кримінальному процесі, тлумачаться на користь обвинуваченого. Закон покладає тягар доведення винуватості у вчиненні злочину на обвинувача і категорично забороняє перекладати такі обов'язки на обвинуваченого. Об'єктивність при здійсненні правосуддя виявляється у тому, що обвинувальний вирок, згідно із законом, не може бути заснований на припущеннях і ухвалюється лише за тієї умови, якщо в ході судового розгляду вину підсудного у вчиненні злочину буде доведено.

Важливе значення у кримінальному процесі також має принцип оцінки доказів у їх сукупності. Оцінити докази у їх сукупності - означає зробити висновки щодо того, наскільки правдоподібним є кожний доказ, кожен факт, що має значення для справи, і як точно він підтверджує або заперечує, у якому взаємозв'язку перебуває з іншими доказами по справі, яке значення для справи має вся сукупність зібраних доказів. Однак цей найважливіший принцип оцінки доказів ще часто порушується у слідчій діяльності. [6. С.150]

Докази вважаються достатніми тоді, коли в своїй сукупності дають можливість установити всі передбачені законом обставини справи на тому рівні знання про них, який необхідний для прийняття правильного рішення при провадженні в справі.

Отже, критеріями такого важливого і присутнього на всіх стадіях кримінального процесу елемента доказування як оцінка доказів є достовірність, достатність, допустимість і належність. Всі ці критерії є дуже важливими при оцінці доказів у кримінальній справі. Наявність всіх їх дає можливість вважати певні факти, події, явища доказами у справі. І, навпаки, відсутність хоча б одного з них є підставою для невизнання такого доказу.

Таким чином, кожна окремо взята стадія кримінального процесу має як загальні для всіх стадій ознаки, так і конкретні, притаманні тільки їй особливості. Такі особливості зумовлені тим, що кожна стадія відрізняється від іншої власними задачами, колом суб'єктів доказування, специфікою кримінально-процесуальних дій та колом процесуальних рішень.

Висновки

Отже, аналіз процесу доказування дає можливість говорити про те, що на сучасному етапі законодавство про докази та доказування в кримінальному процесі має немалу кількість прогалин, а тому потребує значного вдосконалення. Відсутність нормативного закріплення певних положень в кримінально-процесуальному кодексі України, а також в законах та підзаконних нормативних актах призводить до певних суперечностей та неоднозначного тлумачення процесуалістами одного й того ж поняття.

Проблему складає визначення самого поняття доказування, оскільки в КПК України міститься лише перелік обставин, які складають предмет доказування. Є в КПК України визначення поняття доказів, але немає переліку фактичних даних, які слід вважати доказами по кримінальній справі. Натомість кримінально-процесуальний закон містить перелік джерел доказів, хоча не всі погоджуються з тим, що ч.2 ст.65 КПК України містить перелік саме джерел доказів, а не самих доказів.

Особливої уваги заслуговує питання оцінки доказів. Хоч на законодавчому рівні і закріплено, що суд, прокурор, слідчий і особа, що проводить дізнання оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на

всебічному, повному та об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом, однак в законі не закріплено таких понять як допустимість, достатність, достовірність та належність доказів. Верховний суд же лише частково пояснює ці питання.

Ці та інші проблеми, проаналізовані в курсовій роботі, мають бути найближчим часом вирішені. Справді вирішеними вони будуть лише тоді, коли всі поняття будуть закріплені в зрозумілій і однозначній формі на законодавчому рівні. Таке закріплення усуне суперечки серед науковців з приводу різних питань і позбавить норми права двозначного або взагалі незрозумілого трактування.

Список використаної літератури

1. Кримінально-процесуальний кодекс України. – Х.: 2005. – 264 с.
2. Конституція України. // [http. rada. gov. ua](http://rada.gov.ua)
3. Закон України „Про оперативно-розшукову діяльність” // [http. rada. gov. ua](http://rada.gov.ua)
4. Закон України „Про прокуратуру” // [http. rada. gov. ua](http://rada.gov.ua)
5. Постанова Пленуму Верховного Суду „Про виконання судами України законодавства і постанов Пленумів Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку” // Постанови Пленуму Верховного Суду в кримінальних справах / за заг. редакцією В.Т.Маляренка – К., 2005. – С. 40-45
6. Коваленко Є.Г., Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: підручник. – К.: 2006. - 704 с.
7. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право. Курс лекцій: навчальний посібник. – К.: 2005. - 456 с.
8. Міхеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України. – К.: 1999. – 536 с.

9. Рыжаков А.П. Уголовный процесс: Учебник для вузов. – М.: 1999.
10. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України: Підручник. – К.: 2003. – 1120 с.
11. Удалова Л.Д. Кримінальний процес України. Загальна частина: Підручник. – К.: 2005. – 152 с.
12. Зінон Котик. Поняття, зміст і обов'язок доказування // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. - №11. – С. 86-92.
13. І.Давимука. Допустимість доказів у кримінальному процесі // Право України. – 2002. - №12. – С.125-129
14. Костін М.І. Доказування і сучасна модель кримінального судочинства // Економіка, фінанси, право. – 2003. - №4. – С.36-39
15. О.Астапенко. Допустимість доказів при їх оцінці у ході кримінально-процесуального доказування // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №10. – С. 144-146.
16. О.Бугаков. Співвідношення оперативно-розшукових матеріалів і доказів у кримінальному процесі // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - №7. – С.120-124.
17. О.Куценко. Правила перевірки допустимості доказів у кримінальному судочинстві // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №5. – С. 81-84
18. О.Степанов. Належність як один із критеріїв оцінки доказів // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - №5. – С. 110-112.
19. О.Чучукало. Істина як мета доказування // Підприємництво, господарство і право. – 2001. - №9. – С. 76-79.
20. С.Сівочек. Аналіз поняття доказу в кримінальному процесі України //Право України. – 2001. - №9. – С.77-79.
21. С.Стахівський. Оцінка доказів та їх процесуальних джерел у кримінальному процесі // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №6. – С.135-138.
22. Ю.Чорноус. Місце та значення слідчих дій у процесі доказування по кримінальній справі // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - №4. – С.117-121

